

koukolík

cesta

Cesta

Vyšlo také v tištěné verzi

František Koukolík

Cesta – e-kniha

Copyright © Galén, 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

**Lidem, kteří se nebojí
hledat skutečnost**

františek
koukolík

cesta

dál je
nekončící
obzor

Galén

Všechna práva vyhrazena.

Tato publikace ani žádná její část nesmí být reprodukovány,
uchovávány v rešeršním systému nebo přenášeny jakýmkoli způsobem
(včetně mechanického, elektronického, fotografického či jiného záznamu)
bez předchozího souhlasu majitelů práv.

© František Koukolík, 2025

Typography © kapitola, 2025

© Galén, 2025

ISBN tištěné verze 978-80-7492-755-3

ISBN e-knihy 978-80-7492-771-3 (1. zveřejnění, 2025) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-7492-772-0 (1. zveřejnění, 2025) (mobi)

ISBN e-knihy 978-80-7492-770-6 (1. zveřejnění, 2025) (ePDF)

Knížka vypráví o cestě, kterou jsem
v životě prošel. Přál bych si, aby oslovila aspoň
někoho. Rád bych tímto vyprávěním vyjádřil
hluboký vděk všem lidem živým i těm, kteří už
tu dávno nejsou, za všechno, co mne naučili.

PODĚKOVÁNÍ

Paní Šárce Maixnerové, režisérce, paní Ivaně Lokajové,
produkční, panu Jakubu Šiškoví, kameramanovi,
panu Daliboru Prokešovi, kameramanovi, jenž umí také
řídít dron, a panu Vilému Šrailovi, zvukaři, ze srdce děkuji
za společný rok života v průběhu natáčení dokumentu
Cesta. Měl jsem štěstí na lidskou skupinu upřímně
zvědavou, tvořivou, usměvavou a spolupracující,
jednu z nejlepších, které jsem v životě potkal.

autor, březen 2025

DĚDA A BABIČKA

Jak plyne z rodinné mytologie vyprávěné babičkou a matkou, musel být děda Vladimír anarchista, přestože byl mlynářem ve Zruči nad Sázavou. Roku 1915 ho babička na okresním hejtmanství vyprosila za cenu četných hus na dovolenou z fronty. Děda se dostavil a zašel do hostince. Následně po městečku běhali dědovi psi s jeho vyznamenáními na obojku a děda kráčel pod bajonety na frontu zpět.

Byl skvělý vypravěč, měl ohromnou fantazii. Večer mi vyprávěl strašidelné pohádky z mlýnů tak, že jsem se smál a nebál: „Spadla ruka, spadla noha, spadla hlava, spadlo celé tělo, a bylo z toho strašidlo.“

Někdy jsme poslouchali Svobodnou Evropu. Děda obvykle končil slovem: „Kecy. Jako tady.“

Měl nesmírnou sílu v rukách, takže si stroje ukládal do ložistiše sám.

Jedna z historií praví, že si na začátku protektorátu zajel do Prahy nějakou mašinu koupit. Po návratu se opět odebral do hostince, kde spolustolovníkům, mezi nimiž byl pan učitel Bíla, vykládal, jak v Praze navštívil kancelář Konstantina von Neuratha, říšského místodržícího, a spatřil tam zlatou a černou knihu. Ve zlaté jsou zapsáni ti, s nimiž to dopadne dobře, v černé ti, s nimiž to dobře nedopadne. „... a ty, Bílo,

jsi tam na prvním místě.“ Několik mírně vyjevených sousedů poté navštívilo babičku. Tázali se, co je na tom pravdy. „Hergot, to ho neznáte?“ děla babička.

Proč děda popichoval zrovna pana učitele Bílu, nevím. Pan učitel Bíla si ve škole schválně brával hodiny hned po katechetovi a dětem tam vyprávěl o evoluci. Jeho syn Leon studoval medicínu, když roku 1939 Němci zavřeli české vysoké školy. Koncentrační tábor přežil. Byl dlouholetým ředitelem Thomayerovy nemocnice, patrně se zasloužil o její název. Když jsem v létě 1983 do Thomayerky, jak se jí říkalo, nastoupil, poznal jsem ho jako moudrého, usměvavého a starého pána, stejně střízlivého, jako byla moje matka. Znali se z dětství. Ještě pracoval na oddělení pro infekční choroby. Chodil jsem za ním na kus řeči. „Pozdravujte maminku,“ říkával mi na rozloučenou.

Děda byl obrovitý tlustý muž milující pivo, s velkýma modrýma očima a lehounkým úsměvem v koutcích pusy. Když k němu babička Štěpánka držela delší a pronikavější řeč, počkal, až bude nabírat dech, zatahal rukou za imaginární zvoněk a pravil: „Cililink, přestávka.“ V době, z níž ho pamatuju, už nepil. Stonal se srdcem. Chodil pomalu a dýchal ztěžka.

Byly prázdniny, mně bylo šest, sedm, osm let. Chodili jsme po lese. Děda mne učil, jak našlapovat, aby nepraskla větvička, jak se pozná divoký holub, jak vypadá pěšinka, po které chodí srnčí zvěř, a kde se schovává v houští.

Na okraji stráně nad řekou Sázavou byla mraveniště, jedno vedle druhého, mravenci měli vyšlapané cestíčky. Seděl jsem

a dlouho se díval, jak běhají, co nosí, jak se dokáží vyhnout jeden druhému. Přemítal jsem, jak je možné, že tak přesně vědí, co mají dělat, odkud kam mají jít, co mají přinést a odnést. Snad jsou tam dodnes. „Dej jim kostku cukru, uvidíš,“ řekl děda, když jsem se nemohl vynadávat.

V zeleném klobouku měl několik nepravidelně rozhozených dírek. Byly dílem broků z hlavně myslivce, jenž byl dědovým sousedem na honu. Děda se vždy vyptával, zda bude i na dalším honu, a nešel tam.

Roku 2007 les, který podle dědy vysazoval někdo z jeho předků, zničil orkán Kyrill, zbytek dorazili lidé.

Mlýn měl vodní kolo na horní náhon. S dědou jsme chodili vytáhnout stavidlo, voda roztočila velebné dubové kolo. Pod přepadem vody, který duněl a drobounké vodní kapičky dělaly v proudu vody duhový vějíř, byla mohutná prohlubeň. Díval jsem se do modrozeleného víření. Někdy tam probleskl pstruh. Když bylo vody v náhonu moc, bylo ji možné vypustit stavidlem. Koryto směřovalo do potoku, který byl pod náhonem. Občasné proudy vody řítící se z dost slušné výše v něm vymlely poměrně velkou tůňku. Chodili jsme se tam koupat, kolem byly olše, u tůňky palouk a spousta motýlů.

O generaci dřív se tam chodily čvachtat i baculatější dámy z místní honorace.

Babička mi vyprávěla, jak zahlédla dědka, jenž se po náhonu plížil jako kočka k přepadovému stavidlu a vytáhl je. Proud vody dopadl na tůňku, ze které bylo vidět zmítající se ruce, nohy, hlavy, další tělesné části, jakož i spadlé plavky, čemuž se dědek mohl uchechtat. Další skandál, děda musel na radnici, smálo se městečko, okolní vesnice také.

Po desítkách let jsme se s manželkou vraceli z lesa. Děda už byl dávno po smrti. Na cestě nás potkal pan Matyáško, holič. Podíval se na mne a prohlásil: „Celej pan otec. To si užijete, mladá paní.“

Jakmile voda z náhonu dopadla na vodní kolo, začalo kolo mluvit, mlask, mlask, mlask, a rozeběhly se a hvízdaly řemenice pohánějící stroje, dynamo s nimi, ve vzduchu voněl moučný prach.

„Hlavu dolů, ať tě řemeny nebafnou za vlasy,“ varoval děda.

Na dynamu byla páka, pod ní nádherně lesklé měděné kontakty v oblouku zleva doprava. „Přidávej pomalu, krůček za krokem, ať to nepřepálíš.“ Vlákna v žárovkách zrudla dotmava, pak byla žlutá a nakonec skoro bílá. „Budiž světlo, že jo,“ pronesl děda.

Jednou mne děda zkoušel: „Půl deváté bez půl páté, dvě a půl třetí, kolik je to?“

Trefil jsem se, jen se nepatrně pousmál a neřekl nic, já měl radost, když jsem viděl, že ji má také.

V náradí měl dokonalý pořádek. Všechna kladívka a kladiva, pilníky, malá i velká dláta, hoblíčky a hoblíky, palice, paličky vyrovnané jako vojenské řady. „Vezmi si, co potřebuješ, pak vyčisti a vrať na místo.“

Učil mne řezat dřevo pilou s dřevěným obloukem. „Netrhej s tím, tahej vláčně, jako na housličkách.“ Aby se pila nekousla, mazali jsme ji mýdlem. Ukázal mi, jak se brousí tak, abych si nepořezal prsty. Moc mi to nešlo. Vysvětlil mi, jak se pracuje s hoblíkem a přitloukají hřebíčky, aniž bych měl od kladívka modrý prst. Naučil mne užívat sekeru. Máma s babičkou z toho byly bez sebe. Dívaly se z okna a řvaly: „Dědku bláznivej, nech to dítě!“

„Rozkroč se, jinak ti sekera vlítne do kolena. A pěkně na prostředek polínka. A švih!“ povídá děda.

K cirkulárce jsem nesměl, děda si nasadil brýle a dával pozor, abych byl o kus dál. Pochopil jsem to o desítky let později při soudní pitvě muže velmi hrdého na sílu své nové, velmi mocné cirkulíny. Odmrštila suk, který ho udeřil doprostřed hrudníku. Smůla černá, protože se to zřejmě stalo v okamžiku stahu levé srdeční komory, kdy je tlak v srdečnici neboli aortě nejvyšší. Aorta praskla, muž okamžitě vykřvácel. Kdyby se to stalo o sekundu později, ve chvíli, kdy se levá komora srdeční plní a v aortě je tlak nejnižší, možná by se zlomeninou hrudní kosti přežil.

Lov ryb byl s přípravou. Za tmy jsme šli na zahrádku sbírat žížaly. Stačilo trochu pokropit zem z konve, případně malý déšť. Nebo jsem šel na čudly do tůně. Pod hřbetní ploutev jim děda provlékl vlasec s trojzubým háčkem, mně se přitom svíralo v břiše a šli jsme na štiku. Přes cestu přeběhla černá kočka. „Tfuj!“ řekl, „když přelítne zprava, je to dobrý, když zleva, jdi domů, nese smůlu. To jsou ale blbosti, co?“

„Sed' a nehejbej se,“ řekl, když jsme došli na palouk k Sázavě, „přijde tak v sedm.“ Dvě hodiny jen tak jsou pro osmiletého kluka nekonečno. „Nemel se,“ povídá, „slyší to.“ To se mi nezdálo, ale nedávno jsem četl, že to možné je.

Na obzoru byly potrhané černé mraky, v dálce se blýskalo na časy.

Před námi, za řekou, se do svahu táhla stráň. „Vidíš tu stráň?“ povídá děda zničehonic. „Běží po ní rojnice, vybuchují granáty, chlapi padají jak švestky, některý hned zmizíj...“ Pochopil jsem, že se *tam* děda vrací.

Nikdy nevyprávěl, jaké to *tam* bylo. Mlčel o tom, stejně jako jiní muži z příbuzenstva, kteří první světovou válku přežili. Jeden z nich se brzy po válce upil. Další mluvil jen se svými koňmi, s lidmi málo. Jeden strýc mi vyprávěl, že byl svědkem chvíle, kdy měli vojáci vyběhnout ze zákopů do palby. Vojáček se krčil u země a plakal. „Marsch, du Schwein!“ řval na něj oficír s pistolí v ruce. Vojáček jen sklopil hlavu a zakryl si pažemi uši a oči. Oficír ho nakopl. Vojáček se schoulil víc, oficír ho nakopl ještě jednou, a když se vojáček nehýbal, zastřelil ho. Pak se vyšplhal po žebříku na předprseň a vzápětí spadl téměř bez hlavy na strýce.

Štika zabrala, děda držel prut, pomáhal jsem s podběrákem, byla dlouhá, sahala mi po rameno. Domů jsme přišli vítězně. „Kdes to koupil?“ tázala se prababička z křesílka, jen jí očička jiskřila.

Děda neřekl nic, štiku jsme odnesli do kvelbu, což byla místnost hned za kuchyní. Zadní stěnu tvořil trvale vlhký kámen, spodek horního náhonu. Štiku jsme položili na stůl a mně jí bylo stejně líto, jako jsem se těšil na její propečenou podkovičku.

Babička Štěpánka byla kuchařský velmistr. V neděli pekla caletky, křupavé, slané škvarkové placky, v nichž byl mák, bylo možné na ně natírat zavařeninu, stejně jako klást plátky sýru. Vždycky chtěla, abych jí k tomu nasekal loučky dřeva a přinesl chrastí na podpal. Učila mne, jak se dělají správně

loučky i caletky. Byl jsem upatlaný od těsta. Domov – to jsou také caletky s babičkou, krákorající slepice na dvoře, jasany a olše u potoka, pískající vláček a nebesa modřejší než modrá.

Prababička Barbora odešla spát s obvyklou větou: „Zas o jeden den blíží ke smrti.“ Protože se babička Štěpánka odebrala na drby, řekl děda, že si k večeri uděláme vejce natvrdo. Sháněl jsem se po podstavečku a lžičce. Děda se jen usmál a ukázal mi, jak se dá vejce uvařené natvrdo rozseknout nožem na dlani, aniž by se člověk poranil. „Neboj se, zkus to,“ řekl mi.

Za večera jsme sedávali u horního náhonu. Děda mlčel, pokuřoval a vyfukoval kroužky. Díval jsem se, jak to dělá. „Chceš to zkusit?“ povídá. Kašlal jsem delší dobu a točila se mi hlava. Děda se zachechtal: „Kdyby sis chtěl zakouřit, přijď za mnou. Sirky u sebe nenos. Ženský jsou chytrý a přišly by ti na to.“

Když mlýn tehdejší moc zavřela, skutečností je, že techniky patřil do minulosti, a děda už byl nemocný se srdcem, byl děda nešťastný. Jednou mi řekl: „Zapálit a utýct vod toho.“ Ale pak jsme šli na ryby.

S mlýnem sousedila hospoda a v ní byl biograf. Na filmy mládeži nepřístupné jsem se tam dokázal vplížit. Jednou v neděli jsem se vracel omámený dějem z odpoledního představení. Film se jmenoval Nikola Šuhaj loupežník. Zářilo slunce, mohutné vrby u vrátek pohybovaly listím, na sytě modrém nebi bílé mraky. Ale svět byl najednou divný, jako

bych se ocitl někde jinde. Na nádherném obrovském bílém balvanu křemene, který měl oranžové žilky a koukal ze země před silnými vrbami u vrátek, seděl děda a díval se na mne. „Hele,“ povídá, „to je jen pro voči, nic jinýho. Nech to plavat.“ Myslím na dnešní děti zmámené sociálními sítěmi.

Kde se v dědově knihovničce vzaly sebrané spisy Václava Beneše Třebízského, netuším. Byly to snad tři desítky svazků posmutnělého vyprávění o českých dějinách a tragických láskách. Přečetl jsem je všechny.

Následně jsem se hluboce zamiloval do holčičky s jiskrným černým očima. Hluboce jsem prožíval, jak milovanou bytost ochráním před křižáky, Němci, Švédy, případně drakem a dalšími zhoubci české země. Musel jsem se pohybovat v náramných oblacích, děda si všiml.

Tázal se, co je. Vyprávěl jsem mu o Ní. Děda povídá: „Jseš zamilovanej. Tak si ji představ, jak tlačí a kulí voči, lautr stejně jako když kocour kadí do řezanky.“

Zamilovanost ochabla.

Z mlýnice, která byla ve výšce prvního patra, směřovala dolů k výšce selského žebříňáku šoupačka, koryto vystlané dokonale porovnaným a vyhlazeným plechem, takže pytle s moukou jezdily hladce na vůz. Když se děda nedíval, jezdil jsem po šoupačce také.

Toužil jsem se s vozem svézt. Děda to neviděl rád. Babička mne jednou vysadila na kozlík, sedlák tam nebyl, koně doslova vyrazili ven ze zadní brány, obíhali s vozem chlév,

který s celou odděloval stavení od potoka. Stál jsem vyjevený na kozlíku. Z přední brány vyběhl sedlák, koně vzal u huby a vůz zastavil. Babička přiběhla s prosebnou tváří.

„No nic,“ řekl sedlák babičce a pokračoval ke mně: „Sedni si na pytle, vezmu tě kus cesty, domů trefíš.“ Nezlobil se.

Kopyta cvakala, žebříňák drnčel po dlažebních kostkách a pak naskakoval na křemenech v nerovné prašné silnici, kolem které byly obílené patníky s červenými proužky. Z městečka jsme stoupali do nepopsatelně krásné krajiny od Zruče směrem ke vsi Jiřice.

Zruč na Sázavou měla krásný kamenný most, za ním zámecké panorama s velkým parkem. Za zámek čnely zbylé části hradu s okrouhlou věží. Dolní část dřevěného schodiště do věže byla pryč, dokázal jsem se přesto vyškrábat na tu zachovalejší a po ní nahoru. Lehával jsem tam často, celé hodiny. Díval jsem se, jak plují mraky. Nebo na všechny strany do kraje. Litoval jsem, že neumím létat. Sázava se třpytila v letním slunci jako struska kovu vytékající z vysoké pece.

Kus cesty proti proudu byla cihelna. Oblíbenou zábavou klukovské skupinky, se kterou jsem po Zručí běhal, byla návštěva cihelny, obalit se celý ve žlutém jílu a hup do řeky. Po bouři se dokázala Sázava pěkně zdvihnout. Přitom byla teplá, kalná, proud rychlý, takže jsme do ní naskákali a plavali přes bývalé mělčiny až do Baťova. To byla nová část Zruče postavená po proudu řeky spolu s továrnou na boty v třicátých letech. Lidi na nás křičeli z mostu: „Ven, kluci pitomí, utopíte se!“ Doplavali jsme do Baťova, kde nastala potíže, jak ze sebe dostat bláto. Proplížili jsme se lesíkem k potoku a tam nastalo umývání. Bylo nedokonalé. „Od čeho máš ty fousy?“

tázala se ve mlýně babička. Zapřel jsem vše. Věděl jsem, co by následovalo, kdyby vyrukovala matka.

Jednoho léta se na louce u řeky usídlilo několik mladých mužů. Byli parta, všichni měli černé košile, jeden z nich plnovous. Zírali jsme, jak obratně hraje nohejbal, míč jim do řeky nespádl. Nejmladší člen party se utopil. Jak k tomu došlo, nevím. Lidé říkali, že skočil do vody rozehrátý a už se nevynořil.

Dole na hřbitově byla márnice. Nebyla zamčená, tak se nás tam několik kluků vkradlo. Nazdvihli jsme víko rakve. Mladík, jen o pár let starší než my, vypadal, jako by spal. Vlasy měl ještě mokré, byl studený. Po těle měl fialové skvrny. Mrtvého člověka jsme viděli prvně. Bylo nepochopitelné, že je mrtvý, ale byl. Víko jsme vrátili na místo a vyšli ven. Nikdo nic neříkal. Světlo venku bylo jiné, vypadalo pošedle, svět byl jiný. Ptáci mlčeli.

Chlív stál naproti stavení. Když jsme tam vstupovali, zadržoval jsem dech, tak byl cítit hnojem. Osvětlení bylo kalné, kraviček mi bylo líto, ale babička poznamenala, že nečtou. Když vstupovala, pokaždé řekla: „Pozdrav pámbu!“ Nábožná nebyla. Někdy chodila do kostela v neděli se svou matkou, mou prababičkou. Základním důvodem byla řeč se sousedkami, když vyšly po mši ven.

Babička pěstovala slepice, houf měl vždy náramného kouta. Sledoval jsem jeho nádherný ocas a dumal, jak bych si ho mohl dát na helmu. Jednou jsem jim chtěl zasypat

zrní, kohout se vznesl a parádně mne klovl do čela, naštěstí vynechal oko. Babička vyrazila jako lítá saň, sekerku v ruce, kohouta popadla za křídla a vzápětí mu, chudákovi, uřála hlavu na špalku ve dřevníku. Bylo mi ho líto.

Po letech jsem sledoval Richarda III., barevný film podle Shakespearovy tragédie. Zrádný zloduch Richard nechal setnout nešťastného šlechtice, jenž mu stál v cestě k moci. Richard chtěl vidět jeho hlavu ještě před obědem. Nemohl jsem si pomoci a spatřil jsem krvavou hlavu nešťastného kohouta.

Všechno je jinak: teprve daleko později jsem zjistil, že kohout nespravedlivě padl za své teritorium a družky. Neměl jsem se tam motat.

Král Richard III. neměl hrb, zato pořádnou skoliózu, jak se zjistilo z jeho kostry nalezené pod asfaltem parkoviště.

Velký Shakespeare napsal o Richardovi propagandistický podvrh, který chtěla současná moc slyšet, ale protože to napsal Shakespeare, i tenhle podvrh je něco geniálního.

Má něco společného s Puškinovým dílem Mozart a Salieri, Puškin dal Salierimu nepěkně zabrat.

Puškinův pohled převzal roku 1979 anglický dramatik Peter Shaffer.

Následoval ještě vydatnější Formanův Amadeus. Chudák Salieri.

Totéž je Spielbergův film Schindlerův seznam. Historička Jitka Gruntová v knize Oskar Schindler – legenda a fakta dokázala, že jde o nepravdivý mýtus, který má tragikomické dozvuky včetně dvou pomníků.

Skutečnost úpí, ale kdo by ji chtěl poslouchat?

„Lži mi, lži, je to tak krásné,“ zní výrok přisuzovaný zamilované ženě.

Když jsem sedmnáctiletý bez dechu naslouchal v Českých loděnicích historkám z pařížského domu lásky, poznamenal jeden z mých učitelů života, baculatý pan Čermák, o němž a Českých loděnicích bude řeč: „Víš, Františku, vono se moc kecá.“

Poučení základní, nic platné. Možná to byl zasutý podnět k tomu, abych o pětasedesát let později napsal knížku Bulšit. O žvanění v organizacích, médiích, politice a vědě.

Proto tuhle knížku věnuji lidem, kteří se nebojí poznávat skutečnost.

Střízlivou věcnost měla babička Štěpánka společnou jak s dědou, tak s mou matkou, měla ji společnou i se svou kamarádkou paní H. Ta byla vysoká a v horní čelisti jí zbylo jen několik zubů na jedné straně, takže trošku šišlala. Vodily mne na pohřby, což byla společenská událost.

Babička a její kamarádka paní H. stály kousek od branky, pozorně sledovaly dění, které paní H. občas komentovala. Na jednom pohřbu se čerstvý vdovec vrhal na rakev. „Vidíš ho, kurevníka?“ poznamenala paní H. k babičce. „Ted' padá na rakev, a to jí ještě minulou středu dal přes držku.“

V dědově knihovničce jsem našel brožovaný svazek o slavných lékařích. Kdo ho napsal a jak se tam vzal, také nevím. Pamatuji si, že v něm byla kapitola o životě Rudolfa Virchowa, zvaného malý doktor, rebelanta, zakladatele moderní patologické

anatomie, tvůrce buněčné teorie („omnis celulla e celulla, každá buňka pochází z jiné buňky“), srovnávací patologie, také zakladatele sociální medicíny a sociálního reformátora.

V ní byla i zmínka o jeho střetu s Ottou von Bismarckem, kancléřem. Ano, tím Bismarckem, jenž stál za porážkou Rakouska i Francie, za vznikem německého císařství. Socialisty Bismarck předběhl sociálním pojištěním.

Jednoduchým opatřením omezil potulku, bezdomovectví a možnost vyhýbat se práci. Muži dostávali pracovní knížku. Jestliže byli propuštěni, zaměstnavatel do ní zapsal mužovy kvality a ten si hledal novou práci. Na cestách patrolovaly četnické hlídky. Jakmile bylo podezření, že jde o tuláka, který se práci vyhýbá, šel do robotárny, kde lidé pracovali od pondělí do soboty, třeba při výrobě vojenských bot, a žili ve svého druhu kasárnách. Dalšími možnostmi byly blázinec, vězení nebo domovská obec, která se musela postarat, což znamenalo chudobinec.

Virchow, poslanec říšského sněmu, ostře kritizoval výši Bismarckova vojenského rozpočtu. Rozzlobený Bismarck vyzval Virchowa na souboj.

Právo na volbu zbraně měl proto Virchow.

Coby zbraň zvolil dva vepřové párky, dobře vařený byl pro Virchowa, nevařený, plný larv svalovce, parazita *Trichinella spiralis*, napadajícího svaly nejrůznějších zvířat a lidí, což může být smrtelné onemocnění. Železný kancléř souboj odmítl, že je riskantní.

Virchow vyřešil otázku sepse neboli otravy krve v době, kdy se o bakteriích vědělo málo. V knize doslovně stálo, jak mladý Virchow „Istivě vpravil do žíly pokusného psa kousek vyvařené gumy a do žíly jiného psa krevní sraženinu ze ženy, která na sepsi umřela“. První pes nic, druhý umřel na sepsi jako ta paní.

Virchow přispěl antropologii, paleontologii i archeologii.

I génius se mýlí: kostru neandertálce považoval za kostru moderního člověka, snad vojáka, postiženého křivicí a art-rózou. Nedávno jsem četl, že to sice kostra neandertálce je, nicméně tu křivici přece jen měl.

V Berlíně jsem před lety navštívil Virchowovu pracovnu. Pracovní stůl, brejličky, spousta knih a ticho, dnes muzeální mikroskop, vypreparované kostry, proud světla oknem a pocit hluboké úcty.

—

Kostelík byl ve Zruči na menším vrchu, pod ním fara a pod farou nevelká kostnice. Zámek na dveřích už nedržel, vplížil jsem se tam v pravé poledne a zmocnil se několika lebek, neb jsem četl, jak je měřil velký Virchow. Pan farář vyšel ven, aby se podíval, co se děje. Jen tak tak jsme stačili s parťákem, který hlídal, utéci.

Lebky jsem odnesl v tričku domů pod postel v šalandě, kde jsem spal, poslouchal náhon a půlnoční vláček. Tam jsem je pečlivě vydrbal vodou a mýdlem. Měl jsem odpichovátko, a tak jsem je měřil podle popisu z encyklopedie. Snažil jsem se zjistit, zda je lebka mužská, nebo ženská. Zklamávalo mne, kolik jemných kostiček chybí, třeba v nosní dutině. Má drahá sestra, která sledovala mou činnost, jak jen to šlo, lebky ob-
ratem našla. Zavázala se mlčenlivostí, když bude smět měřit také. Myslím, že jazyk za zuby udržela tak hodinu. Rozzuřený otec mne postrkoval na faru, kde jsem musel lebky odevzdat. Panu farářovi se omluvil. Chystal se mne odtáhnout ven, ale pan farář řekl: „Nechte mi ho tady chvilku.“ Táta byl rád, že mi vynadá ještě někdo, a odešel.

„Proč jsi je vzal?“ zeptal se mne pan farář.

Cítil jsem se coby zástupce vědy proti víře a bylo mi líto, že jsem o lebky přišel.

„Chtěl jsem si je proměřit,“ pravil jsem a myslel na mistra Jana Husa a Rudolfa Virchowa.

„Tomu rozumím,“ řekl pan farář, „jsou staré, nepreparované, tím pádem toho v nich spousta chybí.“

Vyrazil mi dech.

„To je pravda,“ řekl jsem.

„Počkej, až budeš na medicíně nebo antropologii, tam je maj' zachovaný. A teď je půjdeme vrátit.“

Šel se mnou do kostnice, lebky jsem dal tam, odkud jsem je vzal.

„Mrtví se nemaj' rušit,“ řekl, když zavíral kostnici.

„Proč?“ já na to.

„Říká se tomu úcta,“ odpověděl.

Styděl jsem se. A když si na to vzpomenu, stydím se znovu.

Když se Eugène Dubois, geolog, Virchowa tázal, kde by měl hledat lidského předka, poslal jej Virchow, odpůrce Darwinovy teorie, do Indonésie. Po letech úporné práce a tápání tam Dubois roku 1890 našel na Jávě, na břehu řeky Solo, zub, stehenní kost a kalvu, horní část lebky kryjící mozek lidského vývojového předka později nazvaného *Homo erectus*. Dubois měl za to, že objevil přechodný vývojový článek mezi opicí a člověkem. Mýlil se, *Homo erectus* patří do naší přímé vývojové linie.

„Nechte si své nudné objevy,“ četl jsem před časem, „sem s plodným omylem.“ Kdo to napsal, si nepamatuji. Lidé mimo vědu pravděpodobně netuší, že většinu prací považovaných za vědecké čte pouze autor a recenzent, následně zmizí v archivech nebo databázích. Autor si připíše čárku,

která bude příčkou žebříku, jenž směřuje k vyšším stupňům kariéry. V poslední generaci je s tím svízelné, nejen pro rostoucí podíl podvrhů.

Bruce G. Charlton, profesor teoretické medicíny a šéfredaktor časopisu *Medical Hypotheses*, napsal roku 2009 pozoruhodný a nepříliš čtený redakční článek, jenž se ptal, proč je většina současných vědců tak nudných.

Odpověď zněla: „Protože výběr vědeckých pracovníků dává přednost vytrvalosti a sociabilitě, umění vycházet s lidmi bez konfliktů a sociální přizpůsobivosti na úkor inteligence a tvořivosti.“

Dědův lovecký ohař se jmenoval Tref. Byl hodný a krásný, když ležel, připlácl jsem se k němu, položil mu hlavu na hrudník a slyšel, jak mu bije srdce. Dědu poslouchal na slovo, měli se rádi.

Seděl jsem na lavičce a jedl chleba s máslem a kolečky kabanosu, jak se tehdy říkalo točenému salámu. Tref seděl přede mnou a medovými očima mě sledoval, což se nedalo vydržet, tudíž jsem mu dával kolečko za kolečkem, protože se po každém kolečku podíval na kolečko další.

V létě 1953 přišel matce od dědy korespondenční lístek napsaný krasopisem. Děda ho uměl ze školy, do níž chodil za Rakouska. Zaznamenával jím všechny povinné dokumenty. To bylo vážné, protože děda rodině nepsal. V lístku stálo, že Tref umřel, děda ho pochoval k blumě u vrat stodoly. Dodal, že půjde brzy za ním. Což se stalo. Umřel ve stejný den jako prababička, se kterou se coby s tchyní celý život poštuchoval. Když se jí babička před smrtí ptala, zda chce kněze, prababička řekla, že nechce, protože nehřešila.

Listopadové Dušičky děda oslovoval přáním, aby mu někdo na hrob přinesl věnec buřtů, chléb s kůrkou rovnou z pece a plzeňské pivo.

TÁTA, MÁMA A TETA

Psal se rok 1946, mně bylo čtyři a půl, bylo časně léto, před pátou ráno. S tátou jsme vyjížděli vláčkem, který byl cítit kouřem a sazemi, do Prahy, pak nočním rychlíkem do Tatranské Lomnice, odtud přečpaným a kašlajícím autobusem do Tatranské Kotliny, kde nás čekali příbuzní.

Obrovskou, rudou sluneční kouli, která se vyhoupla za oroseným oknem vláčku, vidím dodnes. Východy a západy slunce mne od té chvíle očarovávají celý život. Znovu a znovu mne překvapuje, jak jsou rychlé, jak rychle se Země otáčí.

Nějakou dobu mi trvalo, než jsem zjistil, že je pohyb vláčku opačný, než jsem prožíval. Krajina neběží kolem stojícího vlaku dozadu, krajina stojí, vlak jede dopředu. Po letech mi to pomohlo s pochopením speciální teorie relativity.

—

Táta byl skřivan, já sůva noční. Vytáhl mne z postele za úsvitu, že jdeme do hor. Sotva jsem pletl nohama. Nechal mne dospat na trávě, vzbudila mne rosa. A šli jsme nahoru, do Belanských Tatier. Kobylí hlava bylo tátovo jméno pro první kopec, pak Muráň a Bujačí vrch. Na cestě jsem prvně viděl mraky shora. Na Kobylí hlavě byla louka. Na Muráni také.

A na louce motýli jasoni s červenýma očima na křídlech. Ve skalách rostly protěže.

Táta měl Zeissův dalekohled pro dělostřelce se stupnicemi. Nosil ho s sebou. Díval jsem se do krajiny. Zaměřit bylo možné každý domeček. Ve třicátých letech byl táta na vojně u dělostřelců v Olomouci.

Vyprávěl mi, že součástí výcviku byla jízda na koni. Když to moc nešlo, hulákal délesloužící četař: „Vole, to máš maturitu?“ A také jak si odřené zadnice chladili ve žlabu s vodou pro koně. A jak je saniták, když se zanítily, natíral jodovou tinkturou. Táta vykládal, že měl tinktury kyblík a štetku jednu. Chodily tam odřené a podebrané zadnice, jakož i vojáčky s angínou a saniták je bral, jak přišli. Vojna je vojna.

Cestou po hřebeni Belanských Tatier za vrchem Bujačí jsme se dostali nad dva tisíce metrů. Táta mi k tomu dal protěž. Míval jednu za obrubou klobouku a jednu v suché vázičce doma. Když mu nebylo po duši dobře, chodil se na ni dívat.

Tatranský národní park ještě nebyl. Sešli jsme z hřebene dolů k Zelenému plesu. Byl tam košiar. Táta dostal žinčicu, pil ji s radostí, mně páchla ovčím kožichem.

Do hor jsme chodili o každých prázdninách. Když jsem měl žízeň, řekl, počkej, až najdeme vodu. Když jsem měl hlad, řekl, doma bude večeře. Když přšelo a byla mi zima, řekl, nefňukat, dole bude teplo. Přicházeli jsme za tmy, stalo se, že jsem únavou zvracel, máma se zlobila. „Přežije to,“ řekl táta, počkal, až to přejde, a podal mi krajíc chleba s máslem. Nikdy jsem se na něj z toho důvodu nehněval. Byl to táta.

Mluvil německy, francouzsky, anglicky jako česky, rusky se naučil za protektorátu. Chtěl být architektem, dobře kreslil a na rozdíl ode mne mu skvěle šla geometrie. Jeho otec, můj druhý děda František, tvrdý muž, mu architekturu zatrhl. Otec musel vystudovat ekonomii, specializoval se na strojírenství.

Chodili jsme do lesů kolem Sázavy na houby. Učil mne je rozlišovat, měl na to dva krásné atlasy s obrázky. Učil mne poznávat mechy, kameny, stromy, ještěrky, hady i obilí, které rostlo za lesem. Vysvětlil mi, že slepýš je ještěrka se zakrnělými nožičkami, naučil mne nebát se užovek a nechat zmije na pokoji.

Kus od dědova mlýna byla košíkářská proutnice. Užovky sídlily v kořenech vrbových keřů. Měly šedá, teplá, od sluníčka vyhřátá těla a žlutavé měsíčky na konci hlavy. Vytahoval jsem je z kořenů, abych se jim podíval zblízka do strnulých očí, ovinuly se mi kolem předloktí. Když užovky vypouštěly nahnědlou páchnoucí tekutinu, napadlo mne, že se bojí a říkají, pusť mne, tak jsem je dával zpátky. Nechápal jsem, proč se mi také nepodívají do očí. Vyplazovaly rozeklané jazýčky. Že jsou špičky hadích jazýčků nesmírně citlivé tepelné čidlo, které rozlišuje prostředí, jsem se dočetl o desítky let později.

—

A snad nejlegračnější a nejdobrodružnější zkušenost s tátou?

Léto 1946. Sestra byla těsně před narozením a táta musel na služební cestu do Brna. Vzal mne s sebou ke svému přísnému otci, dědečkovi Františkovi do Židlochovic. Dědeček byl mlčenlivý, poslal mne plít jahody. Nebavilo mne to ani trochu. Po obědě si šel děda zdřímnout, teta poklízela v kuchyni

a já jsem vyrazil na nádraží čekat na tátu, aniž bych cokoli komukoli řekl, protože bylo jasné, že bych nikam nesměl.

Kdo jel vlakem z Brna do Židlochovic, přestupoval v Hrušovanech, odtud je vláček tažený lokomotivou, které se říkalo kafemlejnek, kolem komína měla nahoře něco podobného klobouku. Mašinfíra si mne všiml na nádražní lavičce a zeptal se, co tu dělám.

„Čekám na tátu.“

„Kdy přijede?“

„Nevím.“

„Chceš se svézt?“

Srdce mi radostí vyskočilo z hrudníku. A tak jsme jeli. Mašinka byla dokonale vypulírovaná, mosaz se leskla, směl jsem si sáhnout na páku a zahoukat. A tak jsme udělali pár otoček. Tátu mezitím někdo dovezl z Brna autem a v domě vypuklo zděšení, kde jsem. Někdo ze sousedů si vzpomněl, že viděl utíkat malého světlolasého kluka na nádraží. Když jsme se vraceli z poslední obrátky, byl táta na nástupišti. Podíval se na mašinfíru, na mne, mašinfíra prohlásil něco ve smyslu „to je kluk“, utřel si ruce hadrem a podal mne tátovi přes vstupní dvířka, ačkoli se mi moc nechtělo, rád bych jel na další cestu. Táta raději neříkal nic, aby mi nemusel natřískat, teta lamentovala a přísný dědeček František poznamenal: „Ten se ve světě neztratí.“

Na toulkách lesem užíval táta kompas a německé vojenské mapy. Učil mne, jak se na mapě pozná, kde jsme, směr, kudy chceme jít, a co bude cestou. Jednou jsme dorazili na strmou stráň nad Sázavou, byly v ní rozpadlé zákopy. Táta mi vyprávěl, jak narazil na ruské vojáky, kteří je kopali,

přestože bylo teprve několik týdnů po válce. Táta se zeptal, proč kopou.

„Angličánin, sviňa,“ odplivl si důstojník. Táta jen ohromeně koukal a myslel si, že špatně rozumí. Sovětské velení zřejmě vědělo o Churchillově nápadu Operation unthinkable. Nemyslitelná operace měl být útok anglických, amerických, polských a znovu vyzbrojených německých divizí, SS v nich být neměly, na Rudou armádu. Útok měl začít 1. 7. 1945, několik dní před britskými volbami. Anglický generální štáb od plánu ustoupil, uvědomil si převahu sovětských vojsk. Na světlo boží se tahle informace dostala po mnoha desítkách let.

Tetu jsem přemluvil, aby mi koupila Jírovcovu Zoologickou techniku, viděl jsem ji ve výkladní skříni nakladatelství Československé akademie věd na rohu Václavského náměstí a Vodičkovy ulice. Byla drahá, na červené obálce měla černý binokulární mikroskop a dvě okrouhlá zorná pole, v jednom jsem tušil snad buchanku. Knížka byla darem do celého života. Obsahovala totiž kapitolu o tom, jak se má pracovat s informacemi a k čemu je dobrá lístková kartotéka. Měl jsem jich během života několik, opustil jsem je s prvním počítačem.

Táta si pouštěl pusu na špacír i tam, kde nemusel, tudíž několikrát vyletěl z práce. Když se mu po letech dostaly do rukou vlastní kádrové materiály, zjistil, že jeho stínem byla blízká spolupracovnice, která do hlášení psala, že často vypráví protistátní vtipy.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy **Cesta**.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.